

DATE PRIVIND STRÎNGEREA CENSULUI PE DOMENIUL BRANULUI ÎNTRE ANII 1561—1575

de FLOREA COSTEA

Continuînd cercetările privind situația demografică a domeniului Bran¹ obligațiile feudale ale iobagilor din satele acestui domeniu, vom prezenta unele date consemnate de registrele anuale de venituri și cheltuieli², căutînd totodată să surprindem eventualele clemente noi intervenite în modul de percepere a censului. În special vom urmări creșterea numărului locuitorilor și semnificația, sub aspect social și economic, a obligației censului.

Între anii 1561—1575 treburile gospodărești ale domeniului au fost asigurate de următorii castelani³: 1561—Mihail Roth și Stephan Greyssing; 1562—Johan Benkner și Simion Goldtschmidt; 1563—Johan Benkner și Mihail Roth; 1564—Hans Benkner și St. Greyssing; 1565—S. Goldtschmidt și St. Greyssing; 1566—Lukas Hirscher și St. Greyssing; 1567—1571—S. Goldtschmidt și St. Greyssing (în locul căruia inițial fusese numit Simion Czell); 1572—1575—S. Goldtschmidt și Simion Schneider.

Componența domeniului rămîne cea din trecut, respectiv cele 7 sate săcelene, Apața și Crizbav.

Principala sarcină iobăgească a locuitorilor a continuat să fie tot censul (census — czins). El s-a perceput numai în bani, la anumite termene calendaristice, suma ratelor constituind obligația pe un an întreg. În comparație cu deceniile precedente, modul de impunere a suferit unele schimbări. Astfel, repartizarea pe curți, devenită tradițională, a fost menținută în anii 1561—1562 pentru ca între 1563—1565 censul să fie perceput global. În anii 1566 și 1567 s-a revenit la impunerea individuală, procedeu abandonat între 1568—1575. Fenomenul nu este izolat. În aceeași vreme, pe o serie de domenii din Transilvania, censul se plătea fie global fie pe curți⁴. Satele domeniului Chioar

¹ Vezi în *Cumidava*, Anuarul Muzeului județean Brașov, II, 1968, p. 97—103.

² Datele sînt consemnate, alături de alte venituri și cheltuieli, în *Törzburger Castellannerrechnung 1556—1575*, Arh. Brașov, p. 211—633.

³ *Ibidem*.

⁴ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul XVI*, I. București, Editura Academiei 1967, p. 224 și urm.

(1566), Calu (1566), Ardud erau impuse global în timp ce în alte părți se plătea pe familie⁵. Trebuie specificat însă că situația de pe domeniul Branului, implicit și obligația censuală, ca una din componentele raportului de dependență feudală, prezintă unele particularități. Aici nu a luat naștere un pământ alodial⁶, ceea ce ar fi atras după sine obligații de lucru și, eventual, cel puțin în parte, convertirea lor în bani. În această situație censul ține și loc de dare⁷. Totodată importanța lui ca sursă de venit pentru Brașov este evidentă în condițiile în care pe domeniu, paralel cu agricultura se practica larg o economie bănească⁸. Lui i se adaugă, așa cum reiese din listele pe câțiva ani, stipendiile (stipendia), censul turcesc (census turcicus) sau alte sarcini fiscale⁹.

În ceea ce privește raportul dintre suma percepută și suprafața de pământ, nu se întâlnesc deosebiri nici față de anii precedenți nici comparativ cu alte domenii. 1 florin se cerea pentru o serie întreagă—respectiv pentru familia care dispunea de mijloacele necesare cultivării ei—subdivizarea lui fiind consecința subdivizării sesiei¹⁰.

Înscrierea nominală s-a făcut doar în 4 din cei 15 ani, o dată sau de două ori pe an. Sint anii în care se poate urmări cu destulă exactitate evoluția numărului familiilor impuse, un aspect deci al situației demografice:

Tabelul 1

	1561	1562	1566	1567
Apașa	76	75	86	89
Baciu	34	34	33	—
Cernatu ¹¹	48	47	46	42
Crizbav	56	56	54	55
Purcăreni	21	28	23	24
Satu Lung	108	117	123	120
Tîrlungeni ¹²	34	46	33	—
Turcheș	74	72	76	75
Zizin ¹³	14	15	16	—
Media	51,6	54,4	54,4	54,6

Deși incomplete în anul 1567, cifrele oferă posibilitatea unor constatări. În timp ce în unele localități numărul locuitorilor este în creștere, în altele stagnează sau chiar este în regres, aceste din urmă exemple (vezi tabelul 1)

⁵ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul XVI*, I. București, Editura Academiei, 1967, p. 224 și urm.

⁶ *Ibidem*, p. 227—228.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 223.

¹¹ Michelsdörfer.

¹² Tatrang.

¹³ Zayzon.

nefiind însoțite de însemnări care să faciliteze explicarea fenomenului. Pe tot domeniul cifra este însă în progres, media anului 1567 fiind de 54,6 iar cea din 1560 numai 50,7¹⁴. De la 467 familii impuse în 1560 se ajunge la 490 în 1562 și 1566 și, probabil, la peste 500 în 1567, an în care unele sate (Baciu, Tirlungeni, Zizin) nu au liste nominale. Pe așezări, sporul cel mai însemnat se realizează în Satu Lung (de la 108 în 1561 la 123 în 1566), iar scăderea cea mai accentuată la Cernatu (de la 48 în 1561 la 42 în 1567).

Plata globală a censului în anii următori (vezi anexa 1) ne oferă posibilitatea stabilirii totalului familiilor în anii 1563—1564 și 1568—1575. Având însă în vedere sporul mediu anual anterior se poate presupune că numărul lor era la sfârșitul acestei perioade de circa 550. Admițând că o familie, în medie, era compusă din 5 membri rezultă un total de aproximativ 2750 persoane supuse. Cifra este apreciabilă în comparație cu alte domenii¹⁵ dar nu din cele mai mari. Lăsând la o parte satul Boghiș, care se pare că este cel mai populat de pe domeniile din Transilvania în veacul al XVI-lea¹⁶, chiar satele românești din Țara Bîrsei, Tohan și Zărnești totalizează în 1575 mai mult decît jumătate din domeniul Branului (356 familii¹⁷). Având în vedere că foarte puțini iobagi erau scutiți, se poate trage concluzia că deși nu-i cuprinde pe toți locuitorii satelor respective, cifra de 2750 se apropie de cea reală. Media pe sat, tot la sfârșitul perioadei de care ne ocupăm, este de aproape 79 familii (78,7). Cel mai populat continuă să rămînă Satu Lung unde și creșterea anuală atinge cota cea mai ridicată. La polul opus se situează Zizinul al cărui număr de familii este aproape constant. Cum nu se menționează cazuri de noi veniți, se poate afirma că înmulțirea locuitorilor are la bază numai sporul natural.

O categorie specială o formează scutiții. Aproape întotdeauna ei sînt menționați separat. Se întîmplă însă ca din cînd în cînd să apară și în liste. Exemplele sînt destul de rare și nu întotdeauna însoțite de explicații: în Cernatu (1561) sînt ascuțite 3 familii care trebuiau să achite între 3 și 5 aspri; în Satu Lung, în același an, 5 familii (la censul sf. Gheorghe) din care una pe motivul că reprezentantul ei, cel înscris, era villicul satului (Gabor Bartha vill.); în satul Baciu (1561) cite un scutit la fiecare din termene; în Satu Lung (1562) 2 scutiți; în Baciu (1562) un scutit de censul sf. Gheorghe și altul de censul sf. Martin (primul este înscris numai cu inițiala G și plătește 1 fl. la sf. Martin, putînd să fie un nou venit în sat). O mențiune din care se poate constata pe ce criterii se proceda la aceste absolviri se întîlnește în Tirlungeni în anul 1562: 2 familii sînt scutite din cauza sărăciei („paup“), una deoarece cel înscris este preot („pastor“), pentru celelalte neexistînd explicații.

După anul 1562 nu se mai înregistrează scutiți. Aceasta se petrece tocmai în anii în care censul se află într-o creștere accentuată.

¹⁴ F. Costea, *loc. cit.*

¹⁵ D. Prodan, *op. cit.*, p. 178, 195, 222 etc.

¹⁶ *Ibidem*, p. 676.

¹⁷ *Ibidem*.

În privința datelor calendaristice la care se percepea censul există o inconsecvență aproape permanentă¹⁸. În anul 1561 termenele sînt cele obișnuite: 23 aprilie și 11 noiembrie, pentru ambele procedîndu-se la înscrierea nominală. Peste tot censul din iarnă este valoric dublu celui din primăvară. În anul următor situația este diferită în sensul că censul s-a perceput numai la sărbătoarea sf. Martin (11 noiembrie) cînd s-au întocmit și listele nominale. Pe lângă cele două date, la care censul se plătea și în alte ținuturi ale Transilvaniei¹⁹, a mai trebuit să se achite și un sold, fără a se cunoaște în ce zi. Fiind însă înscris între censuri este de presupus că și achitarea lui se făcea în acest interval. În anul 1564 s-au stabilit patru termene. Înaintea celui de la sf. Gheorghe se solicita „primul cens“, iar după cel din 11 noiembrie un sold, ambele la date neprecizate. În anul următor apar însă și precizările de rigoare: censul sf. Mihail (29 septembrie), censul sf. Martin, censul sf. Gheorghe și censul sf. Ioan. Tot acum censul sf. Gheorghe este numit cens turcesc (*census turcicus*) iar cel din 11 noiembrie cens ordinar (*census ordinarius*). La sf. Ioan și la sf. Mihail este vorba de solduri²⁰. În 1566 acestea din urmă au fost înlocuite cu „censul de la sărbătoarea sf. Margareta“ (13 iulie) și „censul de la sărbătoarea sf. Laurențiu“ (10 august), nu însă în toate satele; la Baci, Cernatu și Turches censul sf. Laurențiu este înlocuit cu „censul din simbăta Crăciunului“ sau cu cel de la sf. Mihail (Tîrlungeni, Satu Lung). Uneori censul sf. Ioan se percepea tocmai la sărbătoarea sf. Petru și Pavel (29 iunie). În 1567, tot la 4 termene, existau: censul sf. Gheorghe, censul sf. Martin și două solduri, înscrise fie înaintea fie în urma acestora. În 1568 se plătea întîi soldul din ziua sf. Filip și Iacob (1 mai) sau din prima simbăta de după 20 aprilie, termene care se pare că au fost păstrate și în 1569 cînd se specifică doar că se vor plăti: primul, al doilea și al treilea cens. În 1570 termenele diferă de la un sat la altul, uneori lipsind precizarea zilei. Singurul stabil este censul din 11 noiembrie, atît în acest an cît și în următorul. În 1572 precizări calendaristice se fac numai pentru censul de primăvară și toamnă, pentru „celălalt cens“ doar în Turches știind că s-a plătit în 22 noiembrie²¹. În ultimii 3 ani (1573–1575) censul s-a plătit în trei rate, dar nu la aceleași date pe întreg domeniul. În 1574 se preciza că banii au fost strînși „personal de Simon Goldtschmidt“²².

În afara censului, iobagii din satele domeniului trebuiau să plătească și stipendii. Acestea se plătesc global și se cer doar în anii 1561 și 1562. Valoarea lor este în genere egală cu censul din primăvară și cu jumătatea celui din iarnă. Subliniem că același raport există și între primul, al doilea cens, solduri și censul obișnuit din 11 noiembrie. De remarcat, ca o curio-

¹⁸ Sărbătorile diferă față de data la care s-a strîns censul.

¹⁹ D. Prodan, *op. cit.*, II, 1968, p. 227.

²⁰ *Törzburger ...*, p. 335.

²¹ *Törzburger ...*, p. 568.

²² *Törzburger ...*, p. 609.

zitate, situația din anul 1574 cînd, fără excepție, primele două rate au aceeași valoare iar suma lor o egalează pe aceea a censului din iarnă.

Atît censul cit și stipendiile cunosc o fluctuație permanentă. Deși sînt ani cînd cota lor este mai scăzută decît în cei precedenți (vezi anexa 1), în ansamblu ele înregistrează o creștere accentuată, creștere care, cu toată rezerva impusă de lipsa listelor nominale în cei mai mulți ani, trebuie considerată ca una reală. De la 600 fl și 34,5 aspri în 1561 se ajunge la 791 fl., 56 dinari în 1575. Între aceste extreme avem însă ani — unii chiar consecutivi — în care diferențele sînt considerabile (1563—1564; 1567—1568; 1574—1575). Aceasta vine să confirme că sporirea censului nu era legată exclusiv de numărul iobagilor. Faptul este evident mai ales dacă se are în vedere media plătită de o familie în anii 1560 și 1566: 93 dinari față de 1 fl. și 48 dinari²³ (este o sumă destul de ridicată în comparație cu domeniul Cehu (1569) unde se plăteau 70 dinari de persoană²⁴ sau cu altele în același timp²⁵). Diferența de 55 dinari, deși echivala cu o povară dintre cele mai mari nu face parte din categoria celor neobișnuite. În unele sate de pe domeniul Chioarului în 1566 majoritatea este mult mai mare — peste dublul valorii din anul precedent²⁶.

Pe sate, cifra cea mai redusă se cere în Zizin în anul 1571 (20 fl. 40 din.), iar cea mai ridicată în Satu Lung în 1575 (184 fl. 81 din.).

Individual, censul oscilează între 3 aspri (= 6 dinari) și 1 fl., sume întîlnite aproape în toate satele. Între ele se află o varietate de subdiviziuni ilustrative pentru stratificarea iobagilor. Foarte puține familii stăpînesc 4/5 sau 3/5 de sesie, aspect relevat și de următorul tabel întocmit pentru anul 1561 și aproape același și în anii următori:

Tabelul 2

Turcheș	Cernatu	Apața	Tîrlungeni	Zizin	Satu Lung	Baciu	Purcăreni	Crizbav
1 ses. 21	19	32	14	10	31	9	13	28
4/5 14	7	6	4	2	6	3	1	5
3/5 —	2	—	—	—	14	2	—	—
1/2 8	3	17	2	2	19	5	2	4
2/5 1	—	14	—	—	2	—	2	11
1/4 și 1/5 20	7	1	14	21	21	13	5	5

Raportați la numărul total al supușilor, cei cu o sesie dau următorul procentaj, în ordinea din tabel a localităților: 28,5; 39,5; 42,1; 41,1; 71,4; 28,1; 26,4; 61,9; 50. Majoritatea gospodăriilor sînt cuprinse în categoria celor ce posedă de la 2/5 la 4/5 de sesie, cei cu 1/4 de sesie sau mai puțin formînd

²³ 1 fl = 100 dinari; 1 fl = 50 aspri.

²⁴ D. Prodan, *op. cit.* I, p. 226—227.

²⁵ *Ibidem*, II, pentru diferite domenii.

²⁶ *Ibidem*, I, p. 225.

20% din total. Pe sate, cei mai „înstăriți” sînt locuitorii din Zizin (unde 71,4% au o sesie) urmați de cei din Purcăreni (61,9%), cei mai săraci fiind iobagii din Baci (26,4%). La Crizbav familiile cu o sesie echivalență cu 50% din cei înscrși, nivel sub care se situează celelalte sate.

În concluzie se poate afirma că în acești ani în satele domeniului Bran trăia o populație numeroasă asupra căreia grevau sarcini feudale grele²⁷, între acestea censul avînd o pondere și o importanță deosebită, cu atît mai mult cu cît aici se practica și o avansată economie bănească. De aceea, deși nu este dintre cele mai mari, domeniul a continuat să fie una din principalele surse de venituri pentru Brașov.

²⁷ Pentru a aprecia valoarea reală a censului vezi valoarea diferitelor mărfuri în această perioadă în D. Prodan, *op. cit.*, II, p. 668 și urm.

ANEXA 1

Satul	* Anul	1561*	1562*	1563*	1564	1565	1566*	1567*	1568	1569	1570	1571	1572	1573	1574	1575
Apața		105 fl. 28 asp.	52 fl. 86 asp.	109 fl. 19 d.	133 fl. 48 asp.	141 fl. 10,5 asp.	136 fl. 40 d.	138 fl. 46 d.	125 fl. 0,5 asp.	129 fl. 35,5 asp.	130 fl. 16 asp.	132 fl. 48 d.	133 fl. 10 d.	144 fl. 56 d.	142 fl. 8 d.	164 fl. 10 d.
Baciu		35 fl. 22 asp.	40 fl. 94 asp.	37 fl. 46 d.	46 fl. 43 asp.	48 fl. 1 asp.	44 fl. 15 d.	46 fl. 44 d.	36 fl. 18 asp.	38 fl. 20 asp.	39 fl. 32 asp.	39 fl. 94 d.	39 fl. 33 d.	38 fl. 40 d.	38 fl. 40 d.	46 fl. 7 d.
Cernatu		66 fl. 47 asp.	31 fl. 16 asp.	63 fl. 38 d.	77 fl. 13,5 asp.	79 fl. 16 asp.	74 fl. 41 d.	76 fl. 2 d.	56 fl. 49 asp.	56 fl. 21 asp.	56 fl. 11,5 asp.	56 fl. 47 d.	56 fl. 58 d.	59 fl. 76 d.	58 fl. 20 d.	63 fl. 32 d.
Crizbav		80 fl. 18 asp.	40 fl. 50 asp.	76 fl. 53 d.	96 fl. 23,5 asp.	99 fl. 37 asp.	95 fl. 43 d.	93 fl. 67 d.	93 fl. 35 asp.	93 fl.	95 fl. 45 asp.	96 fl.	96 fl. 105 d.	102 fl. 180 d.	101 fl. 68 d.	99 fl. 72 d.
Purcăreni		31 fl. 24 asp.	15 fl. 64 asp.	31 fl. 82 d.	40 fl. 5,5 asp.	41 fl. 15 asp.	36 fl. 10 d.	39 fl. 23 d.	30 fl. 23 asp.	29 fl. 43 asp.	29 fl. 35 asp.	29 fl. 95 d.	30 fl. 4 d.	30 fl. 8 d.	30 fl. 32 d.	32 fl. 68 d.
Satu Lung		125 fl. 8,5 asp.	63 fl. 80 asp.	127 fl. 8 d.	160 fl. 6,5 asp.	160 fl. 26 asp.	155 fl. 6 d.	157 fl. 83 d.	117 fl. 32 asp.	121 fl. 24 asp.	124 fl. 9 asp.	125 fl. 56 d.	126 fl. 80 d.	126 fl. 40 d.	129 fl. 60 d.	184 fl. 81 d.
Tîrlungeni		41 fl. 47,5 asp.	21 fl. 32 asp.	42 fl. 6 d.	51 fl. 39 asp.	51 fl. 25 asp.	45 fl. 27 d.	50 fl. 35 d.	43 fl. 34,5 asp.	42 fl. 43,5 asp.	44 fl. 46 asp.	29 fl. 95 d.	44 fl. 60 d.	45 fl. 36 d.	46 fl. 40 d.	58 fl. 54 d.
Turcheș		88 fl. 32,5 asp.	44 fl. 47 asp.	90 fl. 9 d.	113 fl. 34,5 asp.	113 fl. 4 asp.	105 fl. 33 d.	110 fl. 64 d.	83 fl. 46 asp.	89 fl. 39 asp.	90 fl.	90 fl. 96 d.	90 fl. 20 d.	98 fl. 53 d.	97 fl. 60 d.	113 fl. 6 d.
Zizin		25 fl. 7 asp.	12 fl. 58 asp.	25 fl. 70 d.	33 fl. 21,5 asp.	33 fl. 32 asp.	30 fl. 35 d.	30 fl. 74 d.	22 fl. 8 asp.	21 fl. 17,5 asp.	22 fl. 32,5 asp.	20 fl. 40 d.	22 fl. 22 d.	23 fl. 38 d.	23 fl. 42 d.	29 fl. 24 d.
Total		600 fl. 34,5 asp.	323 fl. 27 asp.	603 fl. 31 d.	753 fl. 35 asp.	768 fl. 16,5 asp.	722 fl. 18,5 d.	743 fl. 38 d.	609 fl. 46 asp.	622 fl. 43,5 asp.	633 fl. 27 asp.	601 fl. 71 d.	639 fl. 82 d.	669 fl. 27 d.	667 fl. 70 d.	791 fl. 56 d.

* ani în care censul s-a plătit individual.

DATEN BETREFFEND DIE STEUEREINHEBUNG IN DEN DÖRFEN DES TÖRZBURGER DOMINIUMS IN DEN JAHREN 1561 – 1575

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die schwerste Verpflichtung, die im XVI. Jahrhundert auf den Siebenbürger Leibeigenen lastete, war die Steuer („Census“). In dem er versucht den Wert der Steuer und sein Verhältnis zu den übrigen Fronleistungen festzustellen, gelangt der Verfasser zu den Schlussfolgerungen: jedes Jahr wurden zwei Kastellane mit der Verwaltung des Törzburger Dominiums beauftragt (ihre Namen siehe auf der ersten Seite der Arbeit); die Mittel und Wege der Steuereinhebung waren nicht gleichförmig: in manchen Jahren wurde nach Familien bezahlt, in anderen, in einem für jedes Dorf; die Zahl der Steuerträger wächst im allgemeinen (siehe Tabelle 1), obwohl sie in manchen Dörfern gleich bleibt; im Jahre 1575 lebten in den neun Dörfern ungefähr 2750 Leibeigene, die fast 800 Gulden Steuer zahlten (siehe Beilage 1); parallel mit dem natürlichen Zuwachs der Bevölkerung, wächst auf beträchtliche Weise auch das Steuerquantum als eine Folge der Verstärkung der feudalen Ausbeutung und der Entwicklung der Geldwirtschaft, welche auf dem Gebiet des Dominiums vorbereitet war. Ein Vergleich des Törzburger Dominiums mit anderen siebenbürgischen Feudalgütern im selben Zeitabschnitt, betreffend die Zahl der Einwohner, den jährlichen Zuwachs der Steuer und die anderen charakteristischen Aspekte der feudalen sozial-ökonomischen Verhältnisse zeigt uns, dass die Verhältnisse auf dem Gebiete des Törzburger Dominiums dem siebenbürgischen Durchschnitt entsprachen, wie dies auch in den folgenden Jahrhunderten der Fall war.